

'Heer, laat uw woord spreken op de adem van uw Geest'

(Evert Jonker, 30 november 2015, Olterterperkring, cursus A)

Lezing deel 2 (na de pauze)

5. Preek

24. De preek is meestal een poging een schriftgedeelte zo uit te leggen en toe te passen dat het zeggingskracht krijgt in de hoofden en harten van de hoorders in hun situatie. Vaak bewandelt een predikant de weg om, vanuit de situatie van mensen, ingang in de tekst te vinden en in de kamer van de tekst te vertoeven op zoek naar Gods betrekking tot de mensen van toen en nu. Ook de preek in een kerkdienst maakt deel uit van het ontmoetingsgebeuren tussen God en mens dat een kerkdienst ten diepste behoort te zijn en hopelijk ook is, ook al is dat bij de preek soms maar voor een deel van de kerkgangers het geval. Wie enigszins geoefend is in het deelnemen aan een kerkdienst weet dat de samenhang tussen gebeden, lezingen uit de Bijbel, liederen en preek een eenheid (samenklank) vormen. De preek kent ook die bewegingen tussen God en mens. De wereld van Gods liefde komt ter sprake en tegelijk zijn er de dank of het verlangen van mensen. Een preek heeft altijd ook iets van een gebed, een antwoord op wie God is, een vraag of God wil zijn zoals de gemeente God kent als ultieme Liefde, Gerechtigheid en Vrijheid. Om die reden loopt bij Calvijn een preek vrijwel altijd meteen uit op een dank- en voorbede.

25. Een preek is dus niet enkel een zaak van de predikant die u aanspreekt vanuit God. Ook is het niet zo dat de predikant enkel vanuit de verzamelde gemeente in haar situatie God aanspreekt. Het is een ontmoetingsgebeuren, gekenmerkt door een dubbele beweging van God naar de mensen en van de mensen naar God. God zegene de greep van de dominee.

26. Een preek is niet een college of een vorm van onderwijs, al kan een deelnemer er best iets van leren. Voor effectief leren leven en geloven zijn er wel betere manieren van doen, zoals gespreksvormen of het samen lezen, bespreken en toe-eigenen van een bijbelgedeelte. Ten diepste, en wat al te scherp gezegd, is de kerkdienst als godsdienstige uiting eerder een bevestigings-systeem dan een leersysteem, eerder een verhoog waarin de gemeente vertoeft dan een onderwijs-leersituatie, eerder troost dan een vermanend lesje. Daarom is het ook niet vreemd dat een preek een wonderbaarlijke vermenigvuldiging is: in het aanbod van taal, sfeer en energie pikt ieder al dan niet zijn eigen graantje mee en maakt ieder zijn eigen preek als toe-eigening van beslissend heil van Godswege. Zijn er honderd kerkgangers dan ontstaan er honderd preken (toe-eigeningen). Zelfs als een deelnemer van de kerkdienst er persoonlijk niet mee uit de voeten kan, zijn er voor die deelnemer redenen om te overwegen waarin die afstand zit en wat het zeggen wil, dat Gods Geest deze keer niet roept, niet verstaan of gevoeld wordt en zich niet opent voor dank, appèl, vernieuwing of een vraag aan God, de gemeente of de enkeling. We moeten eigenlijk zeggen dat iemand afhaakt voor een deel van de kerkdienst, want het gezegde in een preek en het toe-eigende van een preek zijn welbeschouwd onderdelen van de kerkdienst als geheel. Het kan best zijn dat een kerkganger wel en alleen geraakt is door een gebedsregel, de zang zelf of twee regels uit een lied.

27. Wie preekt krijgt een haast onmogelijke rol toebedeeld. In onze geïndividualiseerde cultuur kan een predikant het nooit alle diverse kerkgangers naar de zin maken. De

predikant geeft een reflectie op een bijbelgedeelte, dat doet zij of hij persoonlijk, maar misschien leeft de predikant wel in een heel andere leefwereld dan een deel van de kerkgangers. Misschien is de predikant voor de een te poëtisch van taal en voor de ander te analytisch. De communicatiestoornissen tussen preker en de gemeente liggen op de loer. En dat terwijl de heilige Geest juist op authentieke communicatie tussen God en de mensen is gericht. En het Woord als communicatie van Gods gaven van leven, van genade, vernieuwing en hoop van Godswege graag te gast wil zijn in elke ziel. Is de preek daarvoor in onze cultuur nog wel een goed communicatiemiddel voor de Geest?

28. Bedacht kan worden: dat als de heilige Geest in en boven en naast de individuele kerkganger actief is, dat de heilige Geest ook aanwezig is in en boven en naast het bijbelgedeelte (Woord), in en boven en naast verschillende figuren in het bijbelgedeelte, in en boven en naast elke kerkganger, in en boven en naast de gemeente, en in en boven en naast de cultuur en samenleving, waarin de kerkdienst plaatsvindt. De heilige Geest waait waarheen hij wil en biedt altijd meer dan een individuele reactie van een kerkganger, of die reactie nu positief of negatief is. Het is net alsof God zich in menselijke woorden en verlangens klein maakt om menselijk in en naast iedere deelnemer aan de eredienst te zijn, dat God zich net als Jezus ontledigt en daarmee kwetsbaar is. En toch vertrouwt ieder, als het goed is, dat elke kerkganger heilzaam meegenomen kan worden in de beweging van Gods geest. Om niets minder is oprecht gebeden.

29. Er wordt een fragmentje uit een preek in een doopdienst ten gehore gebracht. In het doopgesprek waren de ouders begonnen over Genesis 1:1-3: "In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en doods, en duisternis lag over de oervloed, maar Gods geest zweefde over het water. God zei: 'er moet licht komen,' en er was licht." 'Dopen', zeiden die doopouders, 'is iemand uit het water, uit de oervloed, uit de chaos laten opstaan en geraakt door de Geest verheffen in het licht, de liefde van God. Daar mag je elke keer naar reiken en op rekenen'. Ze wilden graag dat deze verzen in de dienst gelezen werden.

30. Let op, wilt u bij het beluisteren (of lezen) van een brokje preek de situatie voor ogen houden van jonge ouders en van de gemeenteleden als doopgetuige. De dopeling noem ik Jan.

'Dat wil een kind graag, in alle kwetsbaarheid verbonden zijn met een kracht van liefde, eeuwige Liefde. Boven alle verwarring en chaos uit. Dat wil elk mens graag, die verbinding. Jan wil geborgenheid voelen. Hij is geheel afhankelijk. Hij heeft niet om zijn komst gevraagd. Hij is niet op de proef gekomen. Zo van: even kijken of mijn ouders me wel bevallen, en of de wereld wel leuk genoeg is. En dan denken: niet goed, ik trek me terug. Nee, Jan is er en is geheel afhankelijk. Ja, elk mens moet maar afwachten of er liefde is. En of er ouders of andere mensen zijn die hem duidelijk maken of het leven zin heeft en de moeite waard is. Daar vertrouwt Jan zonder meer op. Zeker, een kind kan zich bijna niet voorstellen dat die zin en die liefde er niet zijn, niet zullen zijn, of er niet waren. Vraagt een kind van een jaar of vijf aan haar oma: 'oma waar was ik toen ik nog niet geboren was? Oma is wat bezig, aan het rommelen en zegt: 'in mama natuurlijk'. Maar het meisje is niet tevreden en zegt na enige stilte en bedenktijd: 'toen was ik in God verstoppt, hè oma'. Het kan zich niet voorstellen dat het niet zou bestaan in liefde en ook niet dat die liefde er niet altijd was en is. Het kan zich niet voorstellen dat het uit een soort ongeborgenheid, uit een angstig en verwarring stichtend tohuwabohu (woeste doodsheid) zou zijn voorgekomen. Nee, 'in God verstoppt' .....Enzovoort.'

In het nagesprek blijkt dat de reacties verschillen (van mooi fragment tot het is te vaag). Uit het rondvragen blijkt al hoe verschillend mensen reageren, hetgeen bij nader inzien ook met het eigen denken samenhangt, met de verwachting van wat een preek behoort te zijn, met opvattingen over de betekenis en verwijzingen van de taal, in het bijzonder van evocerende, metaforische taal. Verbeeldingskracht, herinnering, taal zijn domeinen van de geest die meewerken om te verstaan en wat gezegd wordt al dan niet ter harte te nemen. Diversiteit is troef, alsof de Geest van God zich toespitst op ieder persoonlijk.

31. Als we vragen of en hoe de heilige Geest samen zou kunnen werken met de eigen geest dan is het antwoord niet meteen duidelijk. We zullen dan moeten vragen waar de Geest werkt: in de taal, in het voorval, in de bijbeltekst, in de preker, in de geest van de individuele verstaander, in het kind in het verhaal dat vraagt en iets duidelijk maakt, in de grootvader die het gesprek tussen oma en meisje optekent en duidt, enzovoort. Tevens zullen we in de beantwoording moeten beseffen wat we met de werkzaamheid van de heilige Geest bedoelen: een energetische kracht, sfeer als een zuchtje wind, een logisch inzicht, een denkbeweging in de tekst, een vrijheid van iets wat je op een verkeerde manier in de macht heeft (Romeinen 8:15), een klacht over het bestaan waar jezelf geen woorden voor hebt, maar waarvan je aanvoelt dat er iets in je zucht met onuitsprekelijke verzuchtingen over de ervaring dat iets in de wereld niet strookt met Gods Rijk van liefde en recht doen? (Romeinen 8:26) Hoe dan ook, de Geest zet jouw geest volledig in en blijkt zelf te zorgen voor het binnenkomen van Gods alternatieve wereld in jouw gedachtepatronen, interpretaties, wensen en levensbesef.

32. Zijn er criteria om de geesten te onderscheiden en er intuïtief zeker van te zijn dat Gods Geest in jouw buurt waait?

(1) Het werken is evident, zo waar als wat, in wat je soms even beleeft. Is niet in regie te nemen en niet te plannen in de diepte van je Ik. Even heb je de ervaring tot een geheel te behoren en geraakt te zijn in het diepst van je hart. Er blijft onderscheid tussen vermoeden en openbaring en toch scheurt de sluier om het geheimenis van het bestaan soms en treft Gods roepstem ons onmiskenbaar. (Overigens drijft het niets van de dood ons ook; er bestaan ongeesten met veel negatieve, knechtende impact op ons denken en levensinvulling)

(2) Misschien herken je wat de Geest met je doet aan de vruchten van de Geest in jouw manieren van er zijn voor anderen: liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. (Galaten 5:22,23)

(3) Het hangt samen met je voorstelling van God. Soms zitten vertroebelde Godsbeelden je in de weg om je leven als een antwoord te zien op een centrum van kracht en waarde dat de Geest ook in jouw geest wil zijn. God is meer dan een gebiedder, die in elke bijbeltekst gebiedend aanwezig is. God is ook meer dan een te verklaren oorzaak van iets dat je overkomt. In het betoog is steeds voor de herkenning van de werken van de Geest uitgegaan van Gods onvoorwaardelijke liefde. Van God die als een Vader op de uitkijk staat en zijn zoon, die zichzelf schuldig voelt en denkt misschien thuis nog een knechtje te kunnen zijn, onvoorwaardelijk omhelst. Zonder in te gaan op de schuldvraag van de zoon, viert de Vader een feest van genade en nodigt daarvoor ook de oudste zoon met klem uit, die deze royale genade maar moeilijk kan verkroppen en niet eerlijk vindt (en heeft hij ongelijk met zijn gedachte van loon naar werken?). 'Wij konden toch niet anders dan feest vieren, want je

broer was dood en is weer tot leven gekomen.’ (Lucas 15:32) Verrassend en God is hier niet direct als gebieder te herkennen of als oorzaak. God is hier liefde. Om zo te zeggen puur uit zichzelf. De Geest werkt doorgaans omhelzend en uitnodigend, zeker wel kritisch, maar hoe dan ook verbindend, uiteindelijk niet anderen uitsluitend of wegtyperend. God zelf staat borg voor de betekenis. (Vgl. Miroslav Volf, *Exclusion and Embrace. A Theological EXploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, Nashville 1996)

(4). De herinnering uit verhalen aan eerdere ervaringen met de Geest kan ook richtinggevend zijn als criterium voor je intuïtieve zekerheid. Maar aanvoelen dat in dit of dat de Geest werkt of gewerkt heeft, is een kwestie van vertrouwen en ervaring, maar nooit van absolute zekerheid. Er is vaak deemoed in het geding. Een wil tot verandering en verfrissing. Verrassing. Een communicatieve verbinding met andere mensen, ook met vreemden. Een vorm van empathie en vermogen zich te kunnen verplaatsen in de situatie van anderen. Als die situaties zich voordoen, bijvoorbeeld als een doorstaan en te bovenkomen van een crisis, en het geweten werkt, anders dan je meende, dan is er enige kans dat de Geest van God werkzaam is. Uiteindelijk zijn we geroepen Gods Geest toe te vertrouwen dat ze werkzaam is. En de diepten van God doorgronden kan alleen de Geest. (1 Korintiërs 2:10v). Je kunt het niet begrijpen, omdat het geestelijk moet worden beoordeeld (1 Korintiërs 2:14), en verklaard met het geestelijke, volgens Paulus (1 Korintiërs 2:13).

(5) Zulke gedachten over de werking van de Geest kunnen tot onverschilligheid en cynisme uitrichten (je bent nooit absoluut zeker), maar ze kunnen ook tot onredelijk fanatisme leiden en het niet meer willen luisteren naar anderen. Het delen met anderen raakt uit het gezichtsveld. Dat is niet de bedoeling. De Geest wil communiceren. Bijvoorbeeld als je zegt ik voel dit zo, het is me door de Geest ingegeven, dan moet het getoetst kunnen worden, dan heb je je te verstaan met anderen, dan heb je het te delen en ben je bereid je eventueel laten corrigeren en aanvullen, aldus Paulus, die de gemeente de gave van beoordeling van profetie toekent. (zie 1 Korintiërs 14) Profetie betekent niet zo zeer voorspelling als wel namens God (durven) spreken of denken. Maar dat ook beschroomd en met voorbehoud. ‘Wie profeteert heeft macht over zijn geest.’ (1 Korintiërs 14:32) Paulus rekent er zelfs mee dat er in onverstanebare klanktaal tot God wordt gesproken en God zo wordt bedankt, maar die taal kan niet een woord zijn, gedeeld met anderen, niet een profetie, een wijs woord vanuit Gods liefde, want publieke profetie is nuttiger en opbouwender dan esoterische klanktaal. Paulus gebruikt liever ‘een paar begrijpelijke woorden dan ontelbaar veel in klanktaal’ (1 Korintiërs 14:19). Met andere woorden het aanvoelen van de activiteit van de heilige Geest in en buiten je is een zaak van je binnenste, van eerlijkheid, van vertrouwen, van mededeelzaamheid en geloofsgesprek.

(5) In Johannes 14 (in de gesprekken aan het laatste avondmaal) vraagt leerling Filippus (namens ons): ‘laat ons de Vader zien, meer verlangen we niet’. (Johannes 14:8) Eigenlijk vragen we daarnaar als we het naadje van de kous willen weten: wat is van de heilige Geest en wat is van onze geest? Er volgen acht verschillende, beknopte antwoorden van Jezus, die in de kern over geloof, hoop en liefde gaan en over het wonen in en leven uit het verhaal van Jezus.

(1) Het geloof in God wordt verondersteld (14:1) en Jezus wijst nog eens op de unieke relatie tussen hem en God. Jezus begrijpt het niet: we trekken al zo lang samen op. Heb je het nog niet door? ‘Wie mij gezien heeft, heeft de Vader gezien’. Om iets van

de Geest te begrijpen, moeten we ons kennelijk een woord, een handeling van Jezus te binnen brengen.

(2) Verrassend en wellicht vreemd zegt Jezus dat geloof in Hem tot hetzelfde leidt als wat hij doet en dat geloof zal zelfs nog tot grotere werken zal leiden. (14:12) Is dat zo dat we meer doen dan Jezus? Ik denk dan bijvoorbeeld aan het Bartimeüsverhaal: de ene door Jezus genezen blinde wordt tot een groot zorgsysteem voor vele blinden, de ene dove die de oren zijn geopend wordt tot een organisatie Effata, die vecht om de communicatie tussen en met doven. Daar kun je Gods Geest, de zorgende Vader zien. Dus als je mij (Jezus) niet gelooft, geloof dan de Vader van aandacht en zorg in wat hij op deze manier doet (14:11)

(3) Maar ja, die werken roepen vragen op. Die verlangens kun je uiten in het gebed. (14:14)

(4) Doen wat de Vader bevolen heeft, wil zeggen dat je de kern van de geboden moet zien te pakken, en die kern is liefde. (14:15)

(5) Jezus begrijpt in zijn antwoord op de vraag van Filippus: laat ons de Vader zien, dat veel afhangt van de betrouwbaarheid. Zoveel mensen geloven niet in een beslissende waarheid van een verborgen God. Wordt vertrouwen in de weg, de waarheid en het leven niet verzwakt doordat niet iedereen overtuigd is van de unieke verbondenheid van God met Jezus? Jezus belooft een bijstand, een kracht van overtuiging, een trooster, voor en zelfs in de leerlingen van alle plaatsen en tijden. In plaats van de Vader komt een pleitbezorger, die in jou en tussen de mensen eerlijkheid stimuleert en betrouwbaarheid duidelijk maakt, zodat de waarheid niet geheel aan ons mensen hangt. Het is een soort 'letting go' van waarheid, goedheid en schoonheid.

(6) Soms hebben mensen het gevoel dat ze in de dubbelzinnigheid van het bestaan vaderloos en moederloos zijn, verweesd als het ware (14:18), zonder zorg, overgeleverd aan de jungle van opinies en mogelijkheden. Jezus vertaalt het laten zien van de Vader (God) in: Ik kom. Je mag geloven dat Jezus aanwezig komt in verschijningen, in de verhalen over Hem die we horen, in het Woord dus en in de overtuigingskracht van een soort pleitbezorger, de Geest. De glorie van Gods liefde zal herkenbaar genoeg zijn.

(7) De leerlingen wordt leven beloofd. Zicht op Jezus, een mystieke verbinding, geeft de beschouwende mens zicht op de gaven van het leven. Jezus drukt de relatie aldus uit: Ik in mijn Vader, jullie in Mij, Ik in jullie. (14:20). Ook dit punt is een vertaling van de Godsvraag onder mensen. God 'verblijft' (woont) net als Jezus bij degene die het Woord bewaren wil en het op zijn minst liefhebben van Jezus in wat er allemaal gebeurt als hij gezalft met de Geest rondgaat langs velden en wegen, bezetenen en kinderen, blinden en doven, betweters en vragers, uitgestotenen en hufters (als Zacheüs bijvoorbeeld).

(8) Nogmaals klinkt een antwoord op de vraag om de Vader te tonen: doe de geboden uit liefde voor het goede leven dat in Jezus gestalte aanneemt. Hoe dan ook, geloof dat Jezus in de Geest van God handelt en dat van Jezus die Geest ook uitgaat. Het is alsof Jezus zijn volgers installeert als kinderen, als een afglans van Gods

liefde, kinderen die in een wereld vol zelfzucht, hardheid en gejaagdheid, waar mensen aan kapot gaan, voor zichzelf en voor anderen het bestaan principieel open houden, en zich niet kunnen voorstellen dat hun bestaan op oerchaos en verwarring berust.

Acht mogelijkheden en acht richtingwijzers om in het geweten te onderscheiden waarop het aankomt, zonder dat daarvoor exacte regels te geven zijn: het komt aan op zien, doen en reflecteren.

33. We zongen lied 17:3, dat van geborgenheid gewag maakt en van de mens als de oogappel van God.

6. Bidden

34. Tot slot is nog kort ingegaan op bidden. Het gebed is een praktijk die je ook vaak al strijkend of fietsend beoefent. In stilte ben je in je geest op zoek naar Gods Geest. 'Bidden heeft de intentie God te bewegen deelgenoot in ons leven te worden en ons te bewegen deelgenoot te worden van God' (Abraham Heschel, *In het licht van zijn aangezicht. De betekenis van het gebed in de Joodse gedachtenwereld*, Utrecht 2000, 27). Er is ook het gezamenlijke gebed in de kerkdienst. In de gang van dat ontmoetingsgebeuren tussen God en mens kent de kerkdienst (net als de Psalmen) de volgende verschillende gebedsvormen ('gebedsmoduleringen'):

(1) De klacht: de bidders beklagen zich over het onheil. Hoezo? Waarom al die treurnis?

(2) De aanklacht: nu wordt niet enkel de klacht gearticuleerd, maar wordt God aangeklaagd om wat God aandoet. Het onheil wordt als van God afkomstig beschouwd, ook als dat niet past bij het beeld van Gods onvoorwaardelijke liefde en gerechtigheid. 'Waarom doet u mij deze pijn aan?', klinkt anders dan 'waarom heb ik pijn?'

(3) Het vraaggebed: in je situatie van iets dat je als onheil beschouwt, leg je God voor wat heilzaam voor jou of voor de ander of voor de situatie van onheil kan zijn. Je denkt met God mee aan een oplossing en geeft daarmee de uitkomst tegelijk ook uit handen. Het hoeft niet zo af te lopen als je hoopt dat het zal gaan. Je legt de situatie open.

(4) Danken. Je dankt voor ervaren heil, de gave van je leven bijvoorbeeld of voor de vreugdevolle afloop van iets wat vooraf te spannend voor woorden was.

(5) Aanbidding, je prijst God niet om het een of ander, maar gewoon om dat Gods liefde en gerechtigheid er zijn.

35. Van belang is dat een gebed een omschrijving van God omvat: trouwe God, Eeuwige, Vader, allerbarmhartigste, Bevrijder uit welk 'Egypte' dan ook, en zo meer. De bede refereert aan God. Herinnert zich God als grond voor een pleidooi. En stelt dan bijvoorbeeld een vraag. 'God ik zit op de een of ander manier vast, iets heeft me op negatieve manier in de ban. Bent u niet een bevrijder uit welk Egypte dan ook? Bevrijd me uit mijn beklemming.' Zo'n soort gebed voegt zich in de Geest van God en hoopt, en vraagt. Ook in bidden is je

voorstelling van God (de Geest) in het geding. In mijn betoog probeerde ik consequent uit te gaan van Gods onuitputtelijke, onvoorwaardelijke liefde en hartstochtelijke oproep tot gerechtigheid en recht doen.

36. Een gebed noemt de grond van de opmerking van de bidder, uit een klacht of onderstreept een wens, en meldt ook vaak een voornemen. Doet een beroep op de eigen morele verantwoordelijkheid: hoe zul je om veilig verkeer bidden als je zelf met 50 per uur over een 30-km-woonerf rijdt.

37. Publiek bidden in de kerkdienst probeert de gemeente aan het begin van de dienst mee te nemen in de Godsontmoeting. Aan het begin worden vaak belemmeringen genoemd die het open worden voor de werkzaamheid van God in de weg kunnen staan. In het drempelgebed geschiedt dat door een vraag om vergeving, in het gebed om ontferming wordt de nood zo verwoordt dat het soms zelfs leidt tot de vraag of in alle ellende in de wereld wel sprake kan zijn van de effectiviteit van de activiteiten van Gods liefde en gerechtigheid. En het gebed om verlichting met de heilige Geest weet vaak van misverstanden en afleidingen en vraagt om echte openheid en eerlijk verstaan.

Als voorbeeld wordt een drempelgebed gelezen:

- V: Trouwe God, Dank u dat we ademen, dat we zingen,
dat we leven, in ons dorp, te midden van mensen
- G: Dank u dat u ons omgeeft en omgeven wil met uw liefde
Dank u voor de mensen die om ons geven en voor ons zorgen
- V: Dank u dat we hier tegen u kunnen zeggen
dat het ons spijt van de lelijke woorden,
die we zeiden.....
En van de rare acties die we beter niet hadden kunnen doen....
Het spijt ons van de dingen die geen pas gaven,
voor u niet, voor onze naaste niet, voor onszelf niet....
- G: We hebben het zo nodig dat u ons blijft zoeken
met liefde en vergeving
- V: Goede God, neem ons voor lief.
- G: Amen.

37. Aan de ene kant kenmerkt een gebed zich door structuur en richting, vooral in een kerkdienst. De bidder in de dienst bidt alsof de gehele gemeente God aanspreekt, maar de gemeente kan ook hardop meebidden. 'God is niet een God van wanorde, maar van vrede'. (1 Korintiërs 14:33) Aan de andere kant zijn onze verlangens soms chaotisch en vertwijfeld in onze gedachten en overdenkingen. Je probeert dan toch de Geest te onderscheiden en te zien waarop het aankomt voor jezelf. In die zin is bidden je hart ongecontroleerd uitstorten (zoals Hanna in Silo deed), maar ook later er ook opkomen waar het nu eigenlijk om gaat en wat je verwacht. Tegelijk is het ook in contact met bijbelgedeelten ('Woord') bezien of je bidden licht en lijn heeft of kan krijgen. Tenslotte is het wachten en hopen op verandering.

38. Maar er is ook de mogelijkheid dat je helemaal niet weet wat je bidden zult en kunt. Je blijft om zo te zeggen maar malen met een probleem waar je mee zit. Zegt het je dan iets als bidden hopen is op wat nog niet zichtbaar is? Kun je dan bedenken en vertrouwen dat Gods Geest je helpt in je zwakheid? 'wij weten immers niet wat wij in ons gebed tegen God

moeten zeggen, maar de Geest zelf pleit voor ons met woordeloze zuchten.' (Romeinen 8:26) Zoiets. Is er als het ware een geheime drive die in je kan werken, die je verlangen stuwt naar je menselijke waarde en waardigheid, naar inzicht en uitzicht in liefde en recht voorbij je verwarring en twijfels?

39. Tot slot komt er nog een vraag uit de zaal over wraak in de Psalmen. Bijvoorbeeld Psalm in 58:7 ('God, sla hun de tanden uit de mond'). Dat is een onderwerp voor een volgende keer. Je kunt aan de ene kant bedenken dat mensen zo pijn is gedaan door een groot onrecht dat ze hele sterke wraakgevoelens hebben (hetgeen nog niet hetzelfde is als de strafzucht en wraakzucht die onze cultuur in de greep beginnen te krijgen). Je kunt je dan zulke bewoordingen voorstellen. Je mag ze uiten, maar de wraak komt God toe. Dat wil zeggen: jij bent kennelijk geroepen om oog om oog tand om tand te vermijden. Maar in de Bijbel worden aan God ook deze wraakgevoelens toegeschreven. Of die wraak realiteit wordt, is niet te zeggen? Zelf blijf ik vasthouden aan de onvoorwaardelijke liefde, gerechtigheid en verzoening van God, die in Jezus' optreden aan het licht komt en waarvan beleden wordt dat hij kwaad overwint door het aan het kruis te ondergaan. Ik blijf verlangen naar de Geest die uitgaat van God en van Jezus.